

GLOBALLASHUV JARAYONIDA XOREOGRAFIYA SAN'ATI TARAQQIYOTI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i05.017>

Umidaxon Boltaboyeva
Yorqinoy Hotamova
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonining xoreografiya san'atiga ta'siri hamda uning taraqqiyot bosqichlari, shuningdek, xoreografiya san'atining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Aynan, milliy raqs maktablarining xalqaro maydonga chiqishi, madaniyatlararo integratsiyaning, raqamli texnologiyalarning san'at sohasiga kirib kelishi va ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar masalalari ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: globallashuv, xoreografiya, raqs san'ati, madaniy integratsiya, milliy an'ana, zamonaviy texnologiyalar, san'at taraqqiyoti, madaniy meros

DEVELOPMENT OF THE ART OF CHOREOGRAPHY IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION

Umidakhon Boltaboyeva
Yorqinoy Hotamova
Kokand State University

Abstract: This article analyzes the impact of the globalization process on the art of choreography and the stages of its development, as well as the modern development trends of the art of choreography. Namely, the issues of the emergence of national dance schools on the international stage, the introduction of intercultural integration, digital technologies into the field of art, and the reforms being carried out in the education system are covered on a scientific basis.

Keywords: globalization, choreography, dance art, cultural integration, national tradition, modern technologies, art development, cultural heritage

Xoreografiya san'ati insoniyat tarixining qadimiy va ajralmas qismidir. Raqs san'ati ibtidoiy jamiyat davridayoq marosimlar, diniy e'tiqodlar va maishiy hayotning muhim ifoda vositasi bo'lgan. Vaqtlar o'tishi bilan u estetik va professional san'at darajasiga ko'tarildi va murakkab kompozitsion va dramaturgik shakllarni egalladi. Xoreografiya san'atining taraqqiyot bosqichlarini o'rganish - uning tarixiy ildizlari,

uslubiy o'zgarishlari va zamonaviy yo'nalishlarini chuqur anglash imkoniyatini beradi. Xoreografiyaning ilk shakllari ibtidoiy jamoa davrida paydo bo'lgan. Raqs san'ati aslida ovchilik, hosildorlik, diniy marosimlar va jamoaviy bayramlar bilan bog'liq holda shakllangan. Qadimgi Misr, Yunoniston va Rim davlatlarida raqs - teatr va diniy marosimlarning tarkibiy bir qismi bo'lgan.

Ayniqsa, qadimgi yunon teatrida dastlab raqs san'ati dramatik asarlarning muhim elementi sifatida namoyon bo'lgan. Bu davrlarda xoreografiya san'ati musiqa va she'riyat bilan uyg'unlashgan holda rivojlanib bordi. O'rta asrlarda Yevropa davlatlarida turli raqslar ko'proq xalq bayramlari va saroy marosimlarida ijro etilgan. Uyg'unish davriga kelib esa raqs san'ati yangi bosqichga ko'tarila bordi. Shuningdek, Italiya va Fransiya saroylarida balet elementlari shakllana boshladi.

Dastlab Fransiya 1661-yilda saroy baleti rivojlandi. Bu professional balet maktabining shakllanib borishida muhim ahamiyat kasb etdi. XVIII asrlarga kelib balet mustaqil sahna san'ati sifatida shakllana bordi. Xoreografiya san'ati dramaturgiya, musiqa va sahna bezagi bilan uyg'unlasha bordi. XIX asrlarni romantik balet davri sifatida tarixga kirgan, desak to'g'ri bo'ladi. Bu davrda insoniyat ruhiyati, orzu va fantaziya mavzulari yetakchi o'rin egallagan. Shuningdek, Giselle baleti romantik yo'nalishning yorqin namunalaridan biri hisoblanadi. Keyinchalik esa klassik baletning mukammal shakli Marinskiy teatri sahnasida namoyon bo'la boshladi. Bu yerda yaratilgan sahna asarlari balet texnikasining yuqori darajada rivojlanganini ko'rsatib berdi.

XX asr boshlarida an'anaviy balet qoidalariga mutlaqo zid bo'lgan yangi yo'nalish - modern raqs shakllandi. Ushbu yo'nalish klassik shakllardan voz kechib, insonning ichki kechinmalarini erkin ifodalab berishga intildi. Modern raqs rivojlanishida Isadora Duncan alohida o'rin tutadi. U modern raqs orqali tabiiy harakat va erkin plastikani targ'ib qildi. XX asr o'rtalariga kelib esa, postmodern raqs turi shakllandi. Ushbu raqs turida improvizatsiya, eksperiment va sahna minimalizmi ustuvor ahamiyat kasb etdi.

Aslida olganda, har bir xalqning milliy raqs san'ati uning madaniy merosi va tarixiy tajribasini aks ettiradi. O'zbek xoreografiyasi san'ati ham asrlar davomida shakllanib, xalq og'zaki ijodi va an'anaviy marosimlar bilan uzviy bog'liq holda rivojlanib borgan.

XX asrga kelib, professional milliy balet va ansambllar tashkil etila boshladi, bu bilan xoreografiya san'ati misli ko'rilmagan darajada yangi bosqichga ko'tarildi. Milliy raqs elementlari sahnaviy kompozitsiyalar asosida qayta ishlanib, akademik yo'nalishda rivojlantirilib borildi.

XXI asrga kelib esa, xoreografiya san'ati texnologik taraqqiyot ta'sirida yana yangi shakllarga ega bo'lib bordi. Multimediyalar, videoproeksiyalar, raqamli dekoratsiyalar va yorug'lik effektlari sahna imkoniyatlarini yanada kengaytirdi.

Endi biz globallashuv jarayonida xoreografiya san'ati taraqqiyoti bosqichlarini ko'rib chiqamiz. Ayni paytda, xalqaro festivallar, onlayn platformalar va madaniy almashinuv dasturlari xoreografiya san'atining globallashuviga xizmat qilib kelmoqda. Zamonaviy xoreografiya san'atida janrlar sintezi va eksperimental yondashuvlar kuchayib bormoqda.

Xoreografiya san'ati taraqqiyoti bosqichlari jamiiki insoniyatning madaniy rivojlanishining uzviy qismi hisoblanadi. Eng qadimiy marosim raqslaridan tortib, klassik balet va zamonaviy eksperimental yo'nalishlarigacha bo'lgan jarayon ushbu san'at turining doimiy takomillashuvini ko'rsatadi. Bosib o'tilgan har bir tarixiy bosqich xoreografiya san'atining mazmun va shakl jihatdan boyishiga xizmat qilgan. Zamonaviy davrda esa an'anaviy merosni saqlagan holda innovatsion yondashuvlarni qo'llash xoreografiya san'atining barqaror rivojlanishining asosiy omili bo'lib qolmoqda.

XXI asr globallashuv asri sifatida insoniyat hayotining barcha jabhalariga, jumladan, san'at va madaniyat sohasiga ham chuqur kirib bordi. Globallashuv jarayoni axborot almashinuvining tezlashuvi, madaniyatlararo muloqotning kengayishi hamda san'atning yangi shakl va yo'nalishlarda rivojlanishiga zamin yaratdi. Ayniqsa, xoreografiya san'ati ushbu jarayon ta'sirida sezilarli o'zgarishlarga yuz tutdi. Aslida xoreografiya qadimiy san'at turlaridan biri hisoblanib, u o'zida xalqning turmush tarzi, urf-odatlar va estetik qarashlarini aks ettiradi. Bugungi kunda globallashuv jarayoni milliy raqs san'atining rivojlanishiga yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda, ma'lum bir muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Hozirgi globallashuv jarayonida milliy hamda jahon xoreografiya maktablari o'rtasida o'zaro faol madaniy almashinuv yuz bermoqda. Misol tariqasida, klassik balet maktabi sifatida shakllanib borgan Bolshoy teatri tajribasi bugungi kunga kelib, dunyoning turli mamlakatlarida qo'llanilmoqda. Shuningdek, Royal Balet kabi nufuzli jamoalar ham xalqaro miqyosda balet san'atining rivojiga katta hissa qo'shib kelmoqda. Mana shunday madaniy integratsiya natijasida turli xalqlarning raqs elementlari o'zaro uyg'unlashib borib, yangi xoreografik yo'nalishlar vujudga kelmoqda. Miso qilib aytadigan bo'lsak, zamonaviy raqs, jaz-raqs va folklorning elementar harakatlari asosida yaratilgan sintez asarlar sahnalashtirilmoqda.

Shu bilan birga, Osiyo mamlakatlari, xususan olganda, O'zbekiston milliy raqs san'ati ham xalqaro festivallar orqali keng targ'ib qilinyapti. Milliy xoreografiya namunalarining jahon sahnasi darajasiga chiqishi ayni damda madaniy diplomatiyaning muhim vositasiga aylangan. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanib borishi ayniqsa, xoreografiya san'ati uchun yangicha imkoniyatlar yaratdi. Internet platformalari, ijtimoiy tarmoqlar va tashkillangan onlayn ta'lim tizimlari orqali raqs san'ati keng ommaga tezkor yetib bormoqda. Masalan, birgina YouTube platformasi orqali turli millat vakillarining raqs ijrolari

millionlab tomoshabinlarga taqdim etilmoqda. Bu esa xoreografik tajriba almashinuvini tezlashtirib, ijodiy yondashuvni boyitmoqda.

Bundan tashqari, ayni paytda, raqslarni sahnalashtirish jarayonida multimediya vositalari, 3D dekoratsiyalar, yorug'lik effektlari va virtual texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Buning natijasida xoreografik asarlarning badiiy ta'sirchanligi yanada oshib bormoqda. Globallashuv shart-sharoitida eng dolzarb masalalardan biri - milliy xoreografiya san'atining o'ziga xosligini saqlab qolish biz uchun muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Sababi, bizga allaqachon kirib kelgan ommaviy madaniyat ta'sirida ayrim an'anaviy raqs elementlari soddalashtirilishi yoki butunlay yo'qolib ketishi mumkin. Shu sabab, yurtimizdagi milliy xoreografiya maktablarini rivojlantirish, o'sib kelayotgan yosh avlodni milliy raqs an'analari ruhida tarbiyalash eng dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu yo'nalishda qilingan ilmiy tadqiqotlar, arxiv materiallarini saqlash, ustoz-shogird an'alarini davom ettirish orqali milliy merosni asrab qolish mumkin

Bugungi globallashuv jarayoni xoreografiya san'atining rivojlanishiga sezilarli darajada o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. U san'atning shaklan va mazmunan boyishiga, shuningdek, madaniyatlararo integratsiyaning kuchayishiga hamda ijodiy tajriba almashinuvining jadallashuviga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, milliylikni saqlab qolish, an'anaviy xoreografik merosimizni asrab-avaylash va uni zamonaviy talablarga mos tarzda rivojlantirish soha mutaxassislarining dolzarb vazifalaridab biri bo'lib qolmoqda. Demak, globallashuv va milliylik o'rtasidagi o'zaro muvozanatni ta'minlash xoreografiya san'atining barqaror taraqqiyotini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. "Raqs san'atida raqamli rivojlanish strategiyasi", Toshkent, 2023.
2. Turg'unova N. "San'at va innovatsiya: yangi asrda raqsning o'rni", Toshkent, 2024.
3. UNESCO. "Intangible Cultural Heritage in the Digital Age", Paris, 2022.
4. Hasanov B. "O'zbek raqs maktablari: tarix, uslub va istiqbol", Buxoro, 2020.
5. Global Dance Futures. "Virtual Dance Archives and Performance in XR", London, 2023.
6. Sa'dullayev, B. (2022). "Raqs va yoshlar madaniyati." Ilm va taraqqiyot ilmiy-amaliy jurnali, 1(10), 12-18.
7. Raqs.uz - O'zbekiston raqs san'ati portali. <https://www.raqs.uz>
8. A.Taslimboyev, U.Boltaboyeva, "O'zbek raqs san'atining paydo bo'lishi varivojlanish tarixi" 64-70 bb. "Lazgi raqsining shakllanish tarixi va tendensiyasi" konferensiyasi, 2024 y. 5-mart.